

Dolák, Jan

Židovské muzeum v Praze jako Archa paměti

Museologica Brunensia. 2013, vol. 2, iss. 3 (Podzim 2013), pp. 43-44

ISSN 1805-4722 (print); ISSN 2464-5362 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/131402>

Access Date: 27. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

PhDr. Jan Dolák, Ph.D.

je věnována jedna kapitola a strukturou můžeme přirovnat tuto část učebnice k *Vademecu pomocných věd historických* s dvěma rozdíly v členění, kdy ve zde přibližované knize je paleografie, epigrafika a kodikologie popsána v jedné kapitole oproti *Vademecu* a naopak heraldika, vexilologie a faleristika jsou na rozdíl od *Vademeca* představeny v kapitolách samostatných, což je dáno pouze rozdílným vnímáním vztahů mezi těmito disciplínami. Struktura jednotlivých kapitol má přibližně jednotný charakter. Každý obor je představen a charakterizován svým tématickým a chronologickým rozsahem a také zasazením do širšího společensko-historického kontextu. S tímto souvisí též historie jednotlivých vědních disciplin v širším evropském kontextu s přihlédnutím k jejich vývoji v českých zemích a zejména na Slovensku. Pokud české *Vademecum* zohledňuje vývoj pomocných věd historických, vývoj oborů a předmět jejich výzkumů s orientací na české země v kontextu rakouského soustátí v rámci vazeb na prostor Předlitavska, je zcela logicky tato učebnice cílena nejen na prostředí vlastního Slovenska, ale také na uherské historické souvislosti. Pro českého čtenáře má tak velkou hodnotu jako vstupní komparativní materiál ke sledování určitých jevů, jejich vývoje a stavu dílčího bádání v obou historicky a politicky rozdílných celcích.

Každá kapitola této publikace je opatřena soupisem použité a relevantní literatury, což usnadňuje orientaci v konkrétní problematice. Autoři citují až na výjimky nejnovější publikační výstupy slovenských i českých badatelů, nebo na nové práce v přehledech literatury upozorňují. Jako drobný nedostatek lze vnímat (pro příklad) odkazování na nejstarší vydání *Vademeca pomocných věd historických* z roku 1988, aktuální je již páté opravené a rozšířené vydání z roku 2007 a opomenutí rozsáhlého kompendia Marie Bláhové *Historická chronologie*,⁶ které svým širokým záběrem a komplexností do značné míry nahrazuje a sjednocuje všechny předchozí příručky. Toto vnímám však jen jako drobnosti, protože *Múzeum a historické vedy* přináší zdařilý vhled do problematiky vztahů muzeologie, muzejní práce a historických věd a jak jsem již výše zmínil, činí tak nad rámec učebnice a může být k užítu mnoha muzejníkům či dalším zájemcům o dané vědní obory. ■

Magda Veselská Židovské muzeum v Praze jako Archa paměti

Židovské muzeum v Praze spolu s nakladatelstvím Academia, 2013. 300 s. ISBN 978-80-200-2200-4.

Snad každé muzeum se tu a tam, většinou u příležitosti nějakého výročí, zabývá svými vlastními dějinami. Tyto práce však často akcentují jen některé období nebo nevyčleží z pramenů a pak jejich úroveň nepřekračuje vyjímání informací z výročních zpráv. Ty dříve vyšlé jsou poznamenány ideologickým balastem. Proto lze vítat úsilí pracovníků Židovského muzea v Praze Mgr. Magdy Veselské, které po osmileté badatelské práci vydalo nakladatelství Academia monografii s názvem **Archa paměti. Cesta pražského židovského muzea pohnutým 20. stoletím**. Autorka se k dané problematice nejednou vyjadřovala v odborném tisku i monograficky, třisetstránková recenzovaná práce s dvě stě třiceti fotografiemi je proto vyzrálým, dobře promyšleným, homogenním, proporcí zvládnutým dílem. M. Veselská zná dobře již opublikované práce, ale co je ještě důležitější, značnou dobu strávila v archívech, ze kterých získala dosud neznámé poznatky. Ani v pasážích věnovaných druhé světové válce nejde o elegii, což je jen dobře.

Nejprve se autorka zabývá východisky a kořeny židovského muzejnictví u nás (Mladá Boleslav) i vlivy Jubilejní výstavy v roce 1891, při jejíž přípravě sehráli významnou roli též zástupci židovské komunity (Bohumil Bondy) a Národopisné výstavy československé v roce 1895. Zásadním impulsem pro etablování se Spolku k založení a vydržování židovského muzea byly rozsáhlé asanace Josefova na přelomu 19. a 20. století a z toho plynoucí obavy z rozchvácení kulturních statků. Důvody tedy byly obdobné jako u muzejních aktivit většinového obyvatelstva. Spolek byl založen v roce 1906, první skromná expozice byla k vidění v roce 1909, poněkud rozsáhlejší pak od roku 1912, zpočátku dokonce s bezplatným vstupem. Hlavními představiteli spolku byli středoškolský profesor S. H. Lieben a magistrátní rada A. Stein.

Vznik samostatného Československého státu znamenal na dlouhou dobu rozkol v pražské židovské obci, což se projevilo i naprostou stagnací muzea. Čeští židé vnímali tento akt jako své vítězství, německy hovořící židé se cítili být v defenzivě. Ke slovu se dostávali sionisté požívající sympatie T. G. Masaryka. Muzejní spolek obnovil činnost až v roce 1921. V roce 1924 vyšla informační brožurka o muzeu, která se nesetkala s velkým obdivem zahraničních autorit. V roce 1926 byla zpřístupněna v pořadí již třetí expozice, od dvacátých let dokladujeme pokusy o spojení vstupného do muzea se vstupem na atraktivní židovský hřbitov. Ve dvacátých letech se muzeum zabývalo dokumentací židovského kulturního dědictví v rámci celé republiky, což bylo mimo jiné iniciováno značným poklesem židovské populace na českém venkově (např. v letech 1921-1934 o 40 %). Postupně se stále více na půdě spolku, v jehož vedení nebyla ani jedna žena, prosazuje čeština. V roce 1931 byla případná dokumentace na území ČSR rozdělena dle geografického klíče, tedy došlo k vymezení se vůči aktivitám prešovského židovského muzea vzniklého v roce 1928. V červnu 1939 spolek ztratil možnost disponovat se svým majetkem a v roce 1940 byl i formálně likvidován a muzejní sbírky přešly přímo pod pražskou židovskou obec.

Cenné jsou pasáže věnované období druhé světové války. Autorce se mimo jiné dobře podařilo prostřednictvím archivních dokumentů vyvrátit zakořeněné informace o budování „muzea vyhyňulé rasy“. Šlo až o poválečný termín, pro jehož vznik byla zřejmě klíčová reportáž novináře Egona Erwina Kische, která vyšla roku 1952 v knize *Prager Pitaval*. Termín byl pak po roce 1962 užíván jako propagační slogan tehdejšími řediteli muzea V. Bendou.

Na počátku války muzeum fungovalo bez viditelných problémů, včetně práce s návštěvníky, objevují se dokonce koncepce „židovské památkové péče“. Díky výjimce úřadu říšského protektora z nařízení, že židé musí odevzdávat předměty z drahých kovů, se podařilo zachránit stříbrné liturgické předměty z muzejního mobiliáře, což byla skutečnost ve středoevropském kontextu zcela ojedinělá. V roce 1941 je expozice na čas přeplněna svozy inventářů z pražských synagog. Po jejich odvozu se v dubnu 1942 připravovalo

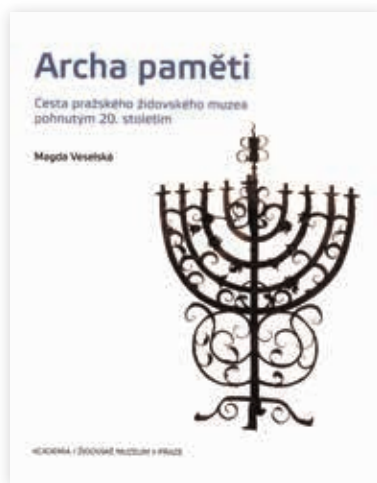
⁶ Bláhová, Marie: *Historická chronologie*. Praha: Libri, 2001.

znovuotevření expozice s lepším zabezpečením a pojištěním exponátů. Do Prahy je převezena rozsáhlá sbírka mikulovského muzea (více než sto beden a balíků), sbírka z Mladé Boleslavi i zpočátku spíše nepočtené jednotlivosti od dalších venkovských židovských obcí. Sbírkou byly svěřeny zkušenému externistovi Josefu Polákovi, který byl v letech 1919 – 1939 ředitelem vůbec prvního státního muzea, Východoslovenského muzea v Košicích. V srpnu 1942 následuje pokyn Karla Steina všem židovským obcím soustředit veškerý jejich majetek v Praze. Reakce byla okamžitá a intenzivní. Předměty byly tak pečlivě katalogizovány, že dodnes tyto podklady slouží k inventarizaci. Sbírkou byly fotografovány a částečně i konzervovány. Okupační úřady tento postup podporovaly a dokonce vybízely, aby bylo pražské muzeum vybudováno co nejrychleji. Expozice z listopadu roku 1942 nebyly určeny široké veřejnosti a jejich návštěvnost tedy byla naprosto minimální, ale byly budovány poměrně svobodomyšlně. Expozice byla schválena vedoucím Ústředny pro židovské vystěhovalectví Hansem Güntherem v dubnu 1943, další expoziční aktivity se konaly až do konce tohoto roku, některé instalace byly zastaveny až na podzim roku 1944. Práce týmu však byla limitována častými deportacemi, v únoru 1945 již zde nezbyl žádný odborný pracovník. V době války tato instituce nebyla považována za muzeum v pravém slova smyslu, ale spíše za bezpečné úložiště (více jak 100 tisíc předmětů), „simulované muzeum“.

Situace po osvobození byla velmi složitá, případné restituce byly komplikovány Benešovými dekrety. Řada zahynulých židů byla totiž považována za Němce, řada zavražděných židů neměla dědice, muzeum nemělo právní subjektivitu. Díky aktivnímu přístupu ředitelky Hany Volavkové však byla muzejní činnost obnovena. Dochází k nárůstu sbírek (knihy) i k jejich částečnému vydávání. Expozice zpřístupněné v červnu 1946 si získaly rychle popularitu, např. v roce 1948 je shlédlo více než 73 tisíc osob.

Zhruba třetina celé knihy je věnována období do roku 1989, které autorka označuje termínem „židovské muzeum nežidovské“. Dne 4. dubna 1950 došlo k postátnění muzea (s platností od 1. 1. 1950), s čímž i část představitelů židovské komunity spojovala

naděje na celkové zlepšení situace. Nastala však doba, kdy dochází k narušení vazby mezi muzeem a židovskou komunitou, pro kterou muzeum přestalo být věrohodné. Muzeum ztrácí klíčovou budovu v Josefovské ulici, sbírky trpí nepěčí, většinová společnost i oficiální ideologie je v nemalé míře prostoupena antisemitismem. Na příkaz státu dochází i k prodeji sbírek (např. do Velké Británie). Muzeum musí složitě hledat pro režim přijatelná témata. O výstavy muzea však byl značný zájem v zahraničí, stejně jako o jeho pražské expozice a výstavy. Muzeum pořádalo značné množství putovních výstav i v rámci ČSR, opravují se a zpřístupňují další budovy. Muzeum se věnuje dokumentaci

židovských staveb a dalších památek, a to i na Slovensku. Počet sbírkových předmětů se celkem stabilizoval, výraznější akvizicí bylo převzetí fondu prešovského židovského muzea v roce 1952. K 1. lednu 1961 se muzeum stává zařízením magistrátu Hlavního města Prahy, v témže roce odstoupuje z funkce ředitelky Hana Volavková. Jako ředitel nastupuje člen KSČ V. Benda, který ve funkci působí až do roku 1972. Nastává období značného zviditelnění muzea, a to doma i v zahraničí. Dochází k otevírání nových expozic.

Vztahy s židovskou komunitou byly však napjaté, muzeum pod tlakem výrazně negovalo převážně náboženský charakter většiny svých sbírek. Poté v muzeu nastává „normalizační mlha“. Z židů v expozicích se stávají „českoslovenští občané postižení norim-

berskými rasovými zákony“, mizí židovské symboly. Aktivity směrem ven z muzea se utlumily. Na druhou stranu se muzeum rozrostlo o nová pracovní místa, což je však typické pro většinu českých muzeí v té době. K většímu rozsahu výstav v zahraničí pak dochází až od roku 1980. Teprve po roce 1989 mohlo dojít k zásadním změnám, když muzeum ve funkci ředitelky vedla Ludmila Kybalová. Politická svoboda však přinesla i značné ataky na celistvost sbírky. Muzeum však komplexnost fondu uhájilo, otevírá nové expozice, stává se jednou z největších návštěvnických atrakcí Prahy. Od roku 1994 muzeum funguje jako zájmové sdružení právnických osob, ředitelem se stává Leo Pavlát, a tím začíná již zcela jiný příběh. Ten v patnáctistránkovém epilogu popisuje právě Mgr. Leo Pavlát, ve kterém je opět fundovaně a plasticky vyličen osud muzea od roku 1994 do současnosti.

Text Magdy Veselské není přeplněn větším množstvím jednotlivostí. Nenajdeme zde početné tabulky či grafy věnované vývoji sbírkového fondu, počtu návštěvníků, výstav, pracovníků apod. Autorka se snaží především o komplexní hodnocení jednotlivých etap ve vývoji muzea, což považují za přínosné. Jsem přesvědčen, že monografie Magdy Veselské se může stát následovánímhodným vzorem i pro další muzejní zařízení. ■